

RECENZE LITERATURY/BOOK REVIEW

ŠTĚPÁNOVÁ, KATEŘINA. ANTHROPOLOGIE EXOTICKÝCH SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ.

PRAHA: KAROLINUM, 2016. 137 S. ISBN 978-80-246-3278-0.

ZDENĚK TOMŠŮ

Poměrně útlá publikace Kateřiny Štěpánové se snaží vlídným způsobem reflektovat téma etnografických sbírek, konkrétně exotických artefaktů, nejen z pozice kulturní antropologie. Její útlost ovšem zdůrazňuje pouze počet stran (137), nikoliv široká paleta nabízených dílčích témat, která zahrnují explikaci fenoménu exotických etnografik, antropologickou analýzu takových předmětů, problematiku jejich prezentace pro veřejnost či otázky reinterpretace předmětů a úskalí jejich vlastnictví.

Uvedené kapitoly jsou aktuálním odborným materiálem, který plně koresponduje také s myšlenkami tzv. nové muzeologie. Snaží se efektivně vyvracet zažitá stereotypy, se kterými se můžeme pořád setkávat nejen v muzeích a galeriích, ale především v mezikulturním dialogu a jeho zprostředkování. K. Štěpánová se opírá rovněž o nosné příspěvky teoretických klasiků muzeologie, jakými byli Z. Z. Stránský nebo J. Beneš. Celkově vzato jsou v bibliografii obsaženy desítky českých a zahraničních titulů, potvrzující kvalitní heuristickou práci. Rovněž z uvedeného vyplývá vysoká míra pochopení problematiky exotických artefaktů v jejich rozměru antropologickém, politickém, sociálním i kulturním.

Autorka si velmi dobře poradila s vyvážeností teoretické a praktické části. Provedená sonda do zákulisí etnografických muzeí

v České republice upozorňuje na některé nedostatky, se kterými je nutno do budoucna bojovat. Neexistující koloniální tradice nám sice poskytuje jistou „národní“ nevinnost ve vztahu k etnikům a komunitám tzv. čtvrtého světa, na druhou stranu je jistě jednou z příčin jisté stagnace v reflektování mezikulturního soužití s tzv. nezápadními etniky. Nejen v osvětových a vědeckých institucích typu muzea přetrvává náhled na méně rozvinuté kulturní areály, potažmo jejich obyvatelstvo, z pozice kulturní, průmyslové a vědecké dominance západní civilizace tak, jak ji definoval S. Huntington. Zkvalitnění prezentace života etnik tzv. čtvrtého světa je patrně především v západní Evropě a v USA, kde je toto téma lépe rozvíjeno.

K udržování nežádoucích stereotypů patří i takové jevy, jako nesprávné překlady názvů knih, netaktně vedená linie výstavy akcentující kontrast mezi technicky vyspělým/průmyslovým a primitivním/agrárním světem apod. Slabšímu rozvinutí mezikulturního dialogu v českém prostředí bohužel přispívá i nedostatečné finanční ohodnocení muzeí (nejen etnografických) nebo udržování stereotypních (ba dokonce nevhodných) označení pro tyto předměty.

V prvních kapitolách publikace se autorka hravě vyrovnala s terminologickou nejasností v pojmenování etnografických předmětů. Tato terminologie je ve většině oborové literatury i muzejních institucí de facto nejednotná. Objevují se označení typu „umění“, „kultury“, „objektů“ či dokonce „kuriozit“. K. Štěpánová volí neaxiologické označení exotický artefakt, neboť z jeho definice je jasné, že takový předmět plnil pro zdrojovou komunitu především užitekovou funkci. Západní společnost však ještě stále sklouzává k termínům jako „primitivní umění“, „nativní umění“ nebo „umění přírodních národů“.

Další nesnáze plynou z nepřesného uspořádání exponátů a jejich popisků na štítcích. Dozvídáme se, že i geografická klasifikace předmětů může být zavádějící (problém tzv. local vs. ethnic provenance). Množství etnik totiž

nežije pouze na území jednoho státu, a proto přiřazení předmětů pouze k jedné vybrané zemi může vyvolat politické otázky, ba dokonce zahrát na strunu nacionalismu.

Exotické artefakty působí na člověka, který je vnímá, mnoha způsoby. Pro autorku jsou důležité zejména tři pozice, ze kterých je můžeme recipovat: vnímání zdrojové komunity (originální etnická skupina, která je výrobcem předmětu), kurátora a pochopitelně návštěvníka, který je dnes často přesycen komerčními trendy globalizovaného světa a je daleko náročnější jej nadchnout.

Text je vystaven v logické návaznosti jednotlivých oddílů a nepostrádá spád. Zajímavá tematika rozhodně napomáhá tomu, že se kniha velmi dobře čte. Zdá se, že nejinspirativnějším vzorem pro podrobnou klasifikaci etnografik byl pro českou autorku N. Graburn. Kategorizace artefaktů podle K. Štěpánové je zhruba v polovině publikace zobrazena grafickou formou a je postavena do přímého porovnání s Graburnovou teorií. Stranou nezůstávají ani myšlenky týkající se zapojení návštěvníků v etnografickém muzeu (i handicapovaných) nebo elektronické katalogizace, která jistě dokáže komunikaci mezi institucemi usnadnit.

K. Štěpánová obohacuje etnografickou muzeologii o vlastní rozdělení exotických artefaktů. Ty jsou buď tradičními (artefakty vyráběné starým tradičním způsobem, většinou do doby prvního kontaktu exotického etnika se západní civilizací) nebo moderními (moderní tvorba), využívající importované materiály, vyrobené s jakýmsi zjednodušujícím a komerčním aspektem (výroba miniatur nebo etnokýčů).

Etnografika jsou pak nejčastěji prezentována třemi způsoby, mezi které patří umělecko-estetická prezentace, antropologicko-historická prezentace a do třetice tzv. narace velkých i malých příběhů. Tyto prezentační přístupy pochopitelně nejsou neměnné a prochází vývojem u nás i v zahraničí, často dochází ke kombinaci jednotlivých výstavních stylů. Praktická sonda do evropských a amerických muzeí podává výstavní filozofii vybraných institucí, zdůrazňující jejich přednosti i slabiny.

O kontroverzi související s vystavovanými exotickými artefakty není pochyb, vždyť otázka jejich prezentace musí být často konzultovaná se zdrojovou komunitou, výrobcem a dalšími členy daného etnika. Ještě aktuálnějším tématem je problematika vlastnictví těchto děl, což dokazuje zajímavý příběh o návratu mumifikovaných ostatků Maorů zpět komunitě. Podobné repatriační starosti mohou pravděpodobně řešit mnohá muzea spravující citlivé sbírkové předměty. Nové náhledy na vlastnictví děl jsou aktuálně rozvíjeny v muzeologických kruzích, např. předním nizozemským teoretikem P. van Menschem.

Publikace je doplněna několika černobílými fotografiemi, na kterých jsou zachyceny vybrané způsoby zahraniční muzejní prezentace (např. Musée Louvre, Sainsbury Centre for Visual Art, Africké muzeum Dr. Emila Holuba atd.). Pro bližší demonstraci předmětů je v knize využito několika málo drobných kreseb. V samém závěru autorka připojila dodatek, shrnující soupis exotických artefaktů v českých etnografických sbírkách. Zde je podán stručný popis podsbírek a fondů z osmi českých institucí, především muzeí. V tomto

sumarizujícím textu je pochopitelně nejvíce rozepsána sbírka Národního muzea.

Na závěr je snad dobré upozornit, že práce obsahuje relevantní a zajímavé informace o kulturách, které jsou nám zatím bohužel poměrně cizí, stejně tak, jako způsob myšlení jejich příslušníků. Celá kniha je protkána jasnou linií, jež se snaží o objektivitu a moderní náhled. Publikace reflektuje exotické předměty a jejich antropologii svěží a čtivou cestou, právě onen fakt, že je psána lehkým perem, přidává na její atraktivitě. Věřím, že myšlenky v ní obsažené pomohou českým čtenářům lépe pochopit snahy o mezikulturní dialog z pozice moderní antropologie a muzeologie.

Ovšem nejen vědecké obci a studentům zmíněný text dobře poslouží. Lze ji doporučit všem zájemcům o poutavou tematiku sbírkových předmětů (ať již tradičních nebo moderních), pocházejících z exotických částí světa.

ZDENĚK TOMŠŮ

student muzeologie, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika